

Dierwaardige Veehouderij

Startdocument

1. Onderwerp

Een veehouderij perfect voor het dier.

2. Achtergrond en aanleiding

Huidige stand van zaken in Nederland

In de publicatie Staat van het Dier van de RDA (RDA, 2019a) komt duidelijk naar voren dat de positie van het dier in de Nederlandse maatschappij is veranderd in de afgelopen 25 jaar. Waar mensen zich eerder als heerser over dieren zagen, lijken we nu via rentmeesterschap richting een partnerschap met dieren te gaan. Inbreuken op dierenwelzijn worden steeds minder geaccepteerd. Voor productiedieren hebben er in de afgelopen 25 jaar in reactie op maatschappelijke zorgen al veel verbeteringen plaatsgevonden. Op het gebied van dierenwelzijn zijn dingen aangepast als: verbod op eenlingboxen bij vleeskalveren, verbod op batterijkooien (en binnenkort verrijkte kooien) bij leghennen, verbod op snavelkappen bij leghennen en snelgroeiende vleeskuikenmoederdieren, varkens moeten in groepen worden gehouden en beschikking hebben over omgevingsverrijking, en moderne ligbox- en vrijloopstallen voor melkkoeien bieden meer comfort voor de dieren dan de vroegere aanbindstallen.

In de loop der tijd zijn er allerlei keurmerken ontwikkeld waarin dierenwelzijn een belangrijke rol speelt, zoals het Beter Leven keurmerk, Demeter en Biologisch. In deze systemen worden steeds vaker meetbare welzijnsindicatoren opgenomen (echter meestal niet-diergebonden) waarvan bekend is dat die het dierenwelzijn verbeteren. Ook nemen sectorpartijen en brancheorganisaties steeds meer zelf-geïnitieerde maatregelen om het dierenwelzijn te verbeteren. Zo zijn er naast omgevings- en managementindicatoren al verschillende animal-based measures geïmplementeerd in bijv. het Koekompas, de kalfOK-score, de Risicocheck op Staartbijten, de welzijnscheck bij varkens en de score voor voetzoollaesies bij vleeskuikens.

Ondanks alle verbeteringen op het gebied van dierenwelzijn, zijn er nog steeds genoeg dierenwelzijnsproblemen, bestaand en nieuw. Ook neemt de maatschappelijke kritiek op de negatieve gevolgen voor dieren toe: vroegtijdige sterfte, routinematige lichamelijke ingrepen, fokken op hoge productie, kleine leefoppervlaktes. Om te reageren op deze maatschappelijke kritiek wordt meestal vanuit het bestaande systeem gedacht om verbeteringen voor het dier aan te brengen. Dit is nooit optimaal voor het dier. Om het optimaal voor het dier te kunnen maken zou er vanuit het dier beoordeeld moeten worden hoe een dierhouderijsysteem er uit zou moeten zien. De huidige conventionele veehouderij is ontwikkeld vanuit een economisch perspectief en er is gekeken naar hoe het dier hier in past. In de transitie naar kringlooplandbouw, waar nu volop naartoe wordt gewerkt, wordt meer de nadruk gelegd op de ecologische dimensie, maar wordt

eveneens niet vanuit het oogpunt van het dier geredeneerd. Dit was aanleiding voor de RDA om in de zienswijze "Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw" (RDA, 2020) op te roepen om dierenwelzijn voorop te zetten bij de transitie naar kringlooplandbouw. De RDA zag daarin aanleiding om te gaan nadenken over de aard van een dierwaardige veehouderij en de weg ernaartoe.

De RDA en een 'dierwaardige veehouderij'

Staat van het Dier (RDA, 2019a) laat zien dat er nog steeds maatschappelijke zorgen zijn over de hoge productie-eisen, korte levensduur van productiedieren, beperkte levensruimte, het stalklimaat en de beperkte mogelijkheden om natuurlijk gedrag te uiten. Uit de publieksenquête van Kantar (Kantar, 2018) stelde de helft van de respondenten het (helemaal) oneens te zijn met de stelling 'Ik kan aanvaarden dat varkens, kippen en koeien onvoldoende ruimte en afleiding krijgen zolang het geen negatieve gevolgen heeft voor hun lichamelijke gezondheid'. Bijna de helft (45%) van de respondenten vond dat we varkens, koeien en kippen niet als productiedieren moeten willen houden als we ze niet de mogelijkheid kunnen bieden voor het uitvoeren van hun natuurlijke gedrag. Over de manier van dierhouden zijn de nodige zorgen in de Nederlandse maatschappij: 30% van de respondenten was er niet van overtuigd dat dierenwelzijn gewaarborgd kan worden binnen de grenzen van de gangbare veehouderijsystemen, en ongeveer 60% vond dat er in megastallen nooit sprake kan zijn van voldoende aandacht voor de gezondheid en het welzijn van productiedieren. Het is dus duidelijk dat de manier van dierhouden leeft binnen de maatschappij en dat men hierover een uitgesproken mening heeft.

In het verleden heeft de RDA zich meerdere malen gericht op aspecten uit de veehouderij. Zonder volledig te zijn worden een aantal daarvan hier genoemd. Onlangs is in de zienswijze 'Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw' (RDA, 2020) geconcludeerd dat goed dierenwelzijn (en niet enkel diergezondheid) uitgangspunt moet zijn voor iedere vorm van landbouw, zo ook kringlooplandbouw. Omdat dierenwelzijn (als onderdeel van onze sociaal-maatschappelijke waarden) niet automatisch in het kringloopconcept zit, is aandacht hiervoor noodzakelijk. In 2019 is een zienswijze uitgebracht over digitalisering in de veehouderij en de effecten hiervan op dierenwelzijn (RDA, 2019b). Hierin kwam naar voren dat er bij het gebruik van sensoren in de veehouderij zowel kansen als bedreigingen liggen als het gaat om dierenwelzijn. In 2016 heeft de RDA een toetsingskader voor productiedieren gemaakt (RDA, 2016). Hierin wordt ingegaan op de vraag welke diersoorten als productiedieren gehouden zouden mogen worden. Om dit te beantwoorden heeft de RDA een stappenplan geformuleerd waarin onder andere de effecten van een dierhouderijsysteem op het welzijn en de gezondheid van de gehouden dieren wordt meegenomen. In 2010 is de zienswijze 'Verantwoord houden' gepubliceerd (RDA, 2010). Hierin is de Raad van mening dat dieren gehouden mogen worden, maar dat dit niet ongelimiteerd en niet onvoorwaardelijk moet zijn. Er wordt verder ingegaan op de verantwoordelijkheden van partijen als de overheid en dierhouders als het gaat om het houden van dieren en dierenwelzijn. In 2006 heeft de RDA aanbevolen om in pluimveehouderijsystemen de mogelijkheden voor legkippen en vleeskuikens te verbeteren om hun natuurlijke gedragingen te uiten (RDA, 2006).

De RDA ziet het nu als zijn taak om na te denken over een veehouderijsysteem waarin het dier en zijn eisen voorop worden gesteld, om zo richting te geven aan de ontwikkeling naar een dierwaardige veehouderij.

Denkkader dierenwelzijn

Het begrip dierenwelzijn staat nog steeds ter discussie in hoe dit ingevuld moet worden. In het Denkkader Dierenwelzijn (RDA, 2018) stelt de RDA als criteria voor een definitie van dierenwelzijn:

“Deze moet in ieder geval de volgende drie elementen bevatten:

- *Gezondheid: functionele criteria als groei, reproductie, fysieke conditie en aanpassingsvermogen (beïnvloed door o.a. voorspelbaarheid en beheersbaarheid);*
- *Emotionele status: affectieve criteria als gevoelens van pijn, angst en ongerief, maar ook positieve emoties;*
- *Natuurlijkheid: soorteigen gedrag; gedrag dat exemplaren van de soort onder (semi)-natuurlijke omstandigheden uitvoeren, omdat dit hun biologisch functioneren bevordert.”*

In iedere context kan de werkdefinitie van dierenwelzijn anders zijn. Dat is geen probleem zolang de genoemde elementen hierin terugkomen. De RDA hanteert de definitie dierenwelzijn vanuit het perspectief van het dier:

“Dierenwelzijn is de kwaliteit van leven zoals deze door het dier zelf wordt ervaren” (Bracke et al. 1999). Een dier ervaart een positieve staat van welzijn indien het de vrijheid heeft om normale, soorteigen gedragspatronen uit te voeren en het in staat is om adequaat te reageren op de uitdagingen die de heersende omstandigheden bieden”.

3. Werkwijze RDA

Om helder te krijgen op welke aspecten, vragen, criteria e.d. aandacht zou moeten worden besteed om een dierwaardige veehouderij te kunnen realiseren, is een aantal raadsleden geïnterviewd. Zij hebben aangegeven wat in hun ogen belangrijk is om aandacht aan te besteden als het gaat om een dierwaardige veehouderij, en wat de RDA zou kunnen toevoegen. Er kwam een groot aantal vragen naar voren om te beantwoorden, gericht op het dier en gericht op het dierhouderijsysteem (zie bijlage).

Focus

Uit de enorme rijkdom aan vragen uit de interviews heeft de RDA gekozen voor een driedelige focus, gericht op: 1) het dier; 2) de maatschappij, en; 3) op systemen.

1. Dier

- Wat weten we van de behoeftes van het dier?
- Wat is er al bekend en wat mist er nog? Waar zitten de leemtes?
- Welke rol speelt het aanpassingsvermogen (veerkracht, robuustheid) van het dier?
- Hoe hanteren we het concept 'dierenwelzijn'?

- Wat is positief dierenwelzijn en welke handvatten kunnen we hier uithalen?
- Wat zijn wensen van het dier ten aanzien van een dierhouderijsysteem?

2. *Maatschappij*

- Wat zijn ontwikkelingen in het denken, de houding en het gedrag van de maatschappij met betrekking tot een dierwaardige veehouderij (vanuit het heden naar de toekomst extrapolierend)?
- Welke actoren spelen een rol als het gaat om een dierwaardige veehouderij?
- Welke belangen spelen een rol bij deze actoren?
- Hoe kan de maatschappij worden beïnvloed om anders tegen veehouderij aan te kijken?

3. *Systeem*

- Welke eisen worden er gesteld aan het systeem, geredeneerd vanuit het dier?
- Welke praktijken zijn er al ontwikkeld die uitgaan van het dier?
- Wat zijn in deze praktijken positieve ervaringen en welke beperkingen zijn er ervaren? Wat kunnen we hiervan leren?
- Kunnen eisen van het dier worden toegepast in bestaande systemen, en zo ja hoe, of alleen in nieuwe systemen?
- Wat moet er gebeuren om dierwaardige systemen als standaard te laten gelden in de maatschappij?

De verwachting is dat de antwoorden op bovenstaande vragen bijdragen aan het formuleren van oplossingsrichtingen voor de centrale vraag:

Wat zijn in verschillende toekomstscenario's mogelijke beleidsopties en/of handelingsperspectieven als het gaat om een dierwaardige veehouderij?

Aanpak

Om te weten te komen wat de mogelijkheden zijn om tot een dierwaardige veehouderij in Nederland te komen zal dit in twee stappen worden uitgewerkt:

Stap 1: Wat is 'dierwaardige' veehouderij?

Een overzicht geven van wat wordt verstaan onder positief dierenwelzijn en wat er van bekend is. Van daaruit worden contouren/principes/kenmerken geschetst van een dierwaardige veehouderij en wat er nodig is om dit te realiseren. Voor stap 1 zal maximaal gebruik worden gemaakt van wat al aan kennis hierover beschikbaar is (bijv. Diergericht ontwerpen van Wageningen UR).

Stap 2: Toekomstscenario's

Scenario denken is een hulpmiddel om een strategische conversatie te voeren. Het geeft de mogelijkheid om een beeld te schetsen van de uitersten in mogelijke ontwikkelingen zonder een (mogelijk door anderen bestreden) keuze te maken voor slechts één toekomstbeeld. Aan de hand van scenario denken worden drie of vier mogelijke toekomstbeelden geschetst van hoe de samenleving omgaat met dieren en wat dit betekent voor een dierwaardige veehouderij. Per

scenario worden handelingsperspectieven ontwikkeld voor beleid en praktijk. Hierbij komen de volgende taken aan bod:

- Globale inleiding maken met beschrijving van omgeving, schaal, ontwikkelingen als digitalisering, uiteenvallen op mondiaal niveau, etc.
- In beeld brengen welke onzekere, niet of nauwelijks te beïnvloeden ontwikkelingen in de samenleving spelen die invloed hebben op de veehouderij (wel te beïnvloeden ontwikkelingen kunnen worden benut om bij te sturen naar aanleiding van de niet te beïnvloeden ontwikkelingen).
- Kiezen van de twee belangrijkste ontwikkelingen die twee kanten op kunnen gaan. Deze ontwikkelingen worden de assen die bepalend zijn voor de toekomstscenario's.
- Drie of vier toekomstscenario's uitwerken. Elk scenario beschrijft een samenleving met bepaalde normen, waarden en standaarden en hoe een dierwaardige veehouderij hierin vorm kan krijgen. Hierbij valt te denken aan:
 - Het beeld van de maatschappij bij productiedieren.
 - Belangen van betrokken partijen die een rol spelen.
 - Handelingsruimte voor een dierwaardige veehouderij (mogelijkheden in beleid, economisch, bij de consument, ...).
 - Mogelijke consequenties voor mens en dier.
- Benoemen van zekerheid en onzekerheid in de scenario's.
- Lessons learned: een analyse van mogelijke opties en handelingsperspectieven voor stakeholders in beleid en praktijk.

In beide stappen zal gebruik worden gemaakt van zowel wetenschappelijke kennis als van kennis uit de praktijk.

4. Samenstelling forum en ondersteuning

De volgende leden nemen deel aan het forum:

- Prof.dr.ir. G. (Gerda) van Dijk, voorzitter
- Dr.ir. G.B.C. (Gé) Backus
- J.P. (Bert) van den Berg
- Prof.dr.ir. L.A. (Leo) den Hartog
- A.L. (Annechien) ten Have-Mellema
- Prof.dr.ir. B. (Bas) Kemp
- Prof.dr.ir. T.B. (Bas) Rodenburg
- Mr.drs. J. (Jan) Staman
- Dr.ir. J.W.G.M. (Han) Swinkels

Het forum zal worden ondersteund door ir. M.H.W. (Marc) Schakenraad (secretaris), ir. R. (Ruud) Pothoven (adjunct-secretaris) en dr. T.J. (Tamara) Bergstra (adjunct-secretaris).

5. Referenties

- Bracke, M.B.M., B.M. Spruijt and J.H.M. Metz, 1999. Overall animal welfare assessment reviewed. Part 1: Is it possible? Netherlands Journal of Agricultural Science 47:279-291.
- Kantar, 2018. De staat van het dier: Rapportage. In opdracht van RDA. 38 pp.
- RDA, 2006. Natuurlijk gedrag van legkippen en vleeskuikens. Raad voor Dierenaangelegenheden. http://bit.do/gedrag_kip
- RDA, 2010. Verantwoord houden. Raad voor Dierenaangelegenheden. http://bit.do/verantwoord_houden
- RDA, 2016. Toetsingskader voor productiedieren. Raad voor Dierenaangelegenheden. http://bit.do/toetsingskader_productiedieren
- RDA, 2019a. De Staat van het Dier: Beschouwingen en opinies over de verschuivende relatie tussen mens en dier in Nederland. 201 pp. ISBN 978-90-830457-1-9.
- RDA, 2019b. Digitalisering in de Veehouderij. Raad voor Dierenaangelegenheden. http://bit.do/digitalisering_veehouderij
- RDA, 2020. Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw. Raad voor Dierenaangelegenheden. http://bit.do/dierenwelzijn_kringlooplandbouw

Den Haag, 23 november 2020

Raad voor Dierenaangelegenheden

Bijlage – Vragen uit oriënterende interviews

Hierna volgt een overzicht van de vragen die naar voren zijn gekomen tijdens de voorbereidende interviews met een aantal raadsleden.

Dier

- Wat zijn de essentiële behoeften van landbouwhuisdieren als het gaat om het goed kunnen functioneren (en vrij te zijn van pijn en ziekte), het uiten van natuurlijk gedrag (dat het dier als positief ervaart) en het vervullen van emotionele behoeftes?
- Waar ligt het optimum als biologisch functioneren, natuurlijk gedrag en emotionele behoefte worden meegenomen?
- Wat zijn normale, soorteigen gedragspatronen? En welk van deze gedragingen heeft het dier nodig voor een gelukkig bestaan?
- Onder welke omstandigheden kan een dier positieve gedragingen uiten?
- Wat is de natuurlijke grens van wat dieren aankunnen, zoals de toomgrootte bij varkens?
- In hoeverre zeggen fysiologische metingen bij het dier iets over wat het dier wil?
- Wat is er al bekend als het om behoeftes van het dier gaat? Wat missen we nog?
- In hoeverre heeft contact van mensen met dieren een effect op het dier?

Systeem

- Op welke momenten en op welke aspecten is het belangrijk om vanuit het dier te oordelen bij het ontwerpen van een dierhouderijsysteem?
- Wat betekent veehouderij voor niet gehouden dieren?
- Wat heeft de keuze voor een intensief of extensief dierhouderijsysteem voor effect op het dier en dierenwelzijn?
- Hoe kan het houden van dieren op marginale gronden (bijv. veengrond) worden verbeterd?
- Welke gebieden zijn geschikt om welke dieren te houden?
- Is er sprake van trade-offs om een dierhouderijsysteem voor het dier zo optimaal mogelijk te maken?
- Wat zijn de eventuele economische gevolgen van een dierwaardig systeem en spelen die een rol voor de slaagkans?
- Waar heeft de burger kritiek op als het gaat om dierenwelzijn in de veehouderij?
- Hoe zou de mens-dier interactie er uit moeten zien in een dierwaardige veehouderij?
- Hoe kunnen dierenbelangen meegewogen worden in besluitvorming (over beleid of concrete initiatieven) en kunnen dierrechten hier een rol in spelen?
- Er zijn inmiddels enkele houderijsystemen ontwikkeld die meer vanuit het oogpunt van het dier redeneren, zoals Rondeel, Kipster, Hamletz en de Koeientuin. Hoe zouden dit soort systemen verder kunnen ontwikkelen?

Wat zou de RDA kunnen doen als het gaat om dierwaardige veehouderij?

- Uitwerken wat essentiële behoeften van het dier zijn. En deze behoeften vertalen naar handvatten die gebruikt kunnen worden in de praktijk.
- Aangeven wat het dier niet wil.

- Het biologisch functioneren, de emotionele staat, de emotionele behoeftes en het natuurlijk gedrag van dieren met elkaar verbinden.
- Eerste indicatie voor welke diersoorten het haalbaar is om ze op een dierwaardige manier te houden (niet bedoeld als een soort positief lijst).
- Uitwerken hoe de definitie van dierenwelzijn toepasbaar is in de praktijk en wat dit betekent voor het dier. Een goede werkdefinitie formuleren die houvast biedt voor het dier en de maatschappij.
- Met een quick scan kijken waar problemen liggen op het gebied van menselijk contact met dieren en het objectief beoordelen van dieren (bijv. bij controles/keuringen). Daarna kan gekeken worden wat er beleidsmatig op dit gebied voor aanpassingen gedaan kunnen worden.
- Leemtes in beeld brengen van wat er niet bekend is. Welke kennis ontbreekt nog als we het hebben over wat een dier wel en niet wil? Een vervolgstap wordt dan welke implicaties dat oplevert in huidige veehouderijsystemen.
- Kijken naar welke belangen meespelen, ingaan op de maatschappelijke discussie en partijen bij elkaar brengen.
- Het gat tussen de technocratische insteek en de biologische insteek dichten, en het dier centraal zetten in de polarisatie.
- Situaties schetsen voor dierhouders en wat nodig is om hun mindset om te buigen, zodat ze de manier van dieren houden willen veranderen.
- Visie delen over hoe we uit bestaande systemen kunnen komen, waar we nu zo in vast zitten.
- Aangeven hoe bestaande systemen die vanuit het oogpunt van het dier redeneren verder zouden kunnen ontwikkelen en nieuwe praktijken in beeld brengen.
- Doen van voorstellen over hoe het belang van het dier kan worden gewaarborgd in besluitvorming over beleid en/of concrete initiatieven.